

P O L I C Y B R I E F

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

การปฏิรูประบบนิเวศบริการสาธารณสุขสำหรับผู้ป่วยล้างไตทางช่องท้องแบบต่อเนื่อง (CAPD)
ในบริบทการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1. บทสรุปผู้บริหาร (Executive Summary)

บริบท: ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ ควบคู่กับการถ่ายโอนภารกิจบริการสุขภาพไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งผลโดยตรงต่อความต่อเนื่องของการดูแลผู้ป่วยล้างไตทางช่องท้องแบบต่อเนื่อง (CAPD) มากกว่า 35,000 ราย ซึ่งต้องพึ่งพาการดูแลในระดับครัวเรือนเป็นหลัก และต้องอาศัยระบบบริการสาธารณสุขสนับสนุนหลายมิติพร้อมกัน

หลักฐานภาคสนาม: การศึกษาภาคสนาม 3 จังหวัด (45 ผู้ป่วย 25 ผู้ดูแล 73 ผู้ให้บริการ) พบ Hb ต่ำกว่ามาตรฐานร้อยละ 50, hypokalemia ร้อยละ 29 และการไม่ร่วมมือในการใช้ยาร้อยละ 27 สะท้อนว่า “Black Box ที่บ้าน” เป็นจุดบอดของระบบ ข้อมูลชีวิตจริงไม่เข้าสู่ระบบบริการ ทำให้การตอบสนองของระบบเกิดขึ้นล่าช้าและเป็นเชิงรับ

ปัญหาหลัก: ระบบ CAPD ปัจจุบันมีความล้มเหลวเชิงระบบ 4 มิติที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ (1) ข้อมูลจากบ้านไม่เข้าสู่ระบบและไม่สามารถกระตุ้นการดูแล (2) กำลังคนในระดับปฐมภูมิและผู้ดูแลยังไม่ถูกพัฒนาเป็นระบบ (3) บริการสาธารณสุขสำคัญ เช่น ขยะติดเชื้อและการเดินทาง ยังไม่ถูกออกแบบเป็นระบบเดียว (4) การกำกับดูแลแยกส่วนทำให้หน่วยงานไม่สามารถทำงานร่วมกันบนข้อมูลเดียวได้

ข้อเสนอ: ปฏิรูประบบ CAPD สู่ “ระบบนิเวศบริการสาธารณสุข” โดยใช้ข้อมูลจากชีวิตจริงเป็นแกนเชื่อมระบบกำลังคน ขยะติดเชื้อ และการเดินทาง ผ่านโมเดล Data-Driven Service Ecosystem ที่ประกอบด้วย (1) Citizen Data Layer + minimum dataset เพื่อระบุความเสี่ยง (2) Care Workforce System ที่ให้ รพ.สต. + Para PD + caregiver ทำงานเชิงรุก (3) Cluster-based Waste Service โดย อปท./อบจ. (4) District Dispatch System สำหรับรถรับส่งตามความเสี่ยง และ (5) การจัดวางบทบาทข้ามกระทรวง (สธ. มท. แรงงาน DE อว. ฯลฯ) ให้ทำงานเป็นระบบเดียว

เป้าหมาย: ลด peritonitis $\geq 20\%$ เพิ่ม technique survival $\geq 88\%$ ลด dropout $\geq 25\%$ ภายใน 36 เดือน พร้อมสร้างระบบนิเวศบริการ CAPD ระดับจังหวัดที่สามารถเชื่อมข้อมูล กำลังคน และบริการสาธารณสุขได้อย่างยั่งยืน

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ ควบคู่กับการถ่ายโอนภารกิจบริการสุขภาพไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความต่อเนื่องของการดูแลผู้ป่วยล้างไตทางช่องท้องแบบต่อเนื่อง (Continuous Ambulatory Peritoneal Dialysis: CAPD) มากกว่า 35,000 ราย ที่ต้องพึ่งพาการดูแลในระดับครัวเรือนเป็นหลัก

หลักฐานเชิงประจักษ์จากการศึกษาภาคสนามใน 3 จังหวัด ซึ่งครอบคลุมผู้ป่วย 45 ราย ผู้ดูแล 25 ราย และผู้ให้บริการ 73 ราย พบปัญหาทางคลินิกที่สามารถป้องกันได้ในระดับสูง ได้แก่ ภาวะ Hemoglobin ต่ำกว่ามาตรฐานในผู้ป่วยร้อยละ 50 ภาวะ hypokalemia ร้อยละ 29 และการไม่ร่วมมือในการใช้ยาร้อยละ 27 สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึง “ช่องว่างของระบบ” ที่เกิดขึ้นในช่วงการดูแลที่บ้าน ซึ่งระบบสุขภาพไม่สามารถมองเห็นหรือเข้าถึงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (black box at home) ส่งผลให้การตอบสนองของระบบเกิดขึ้นล่าช้าและมักเป็นการตอบสนองภายหลังการเกิดภาวะแทรกซ้อนแล้ว

การวิเคราะห์เชิงระบบชี้ให้เห็นว่าความท้าทายของ CAPD เกิดจากความไม่เชื่อมโยงขององค์ประกอบสำคัญของระบบใน 4 มิติ ได้แก่ ข้อมูล กำลังคน บริการสาธารณสุข และการกำกับดูแล ซึ่งแต่ละส่วนแม้จะมีอยู่แล้วในระบบ แต่ยังไม่ถูกจัดวางแบบแยกส่วน ทำให้ไม่สามารถทำงานร่วมกันเพื่อรองรับการดูแลในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในระดับครัวเรือนและชุมชน ซึ่งเป็นจุดที่เกิดความเสี่ยงสูงสุดของผู้ป่วย

เพื่อตอบโจทย์ดังกล่าว เอกสารนี้เสนอให้ปรับแนวคิดจากการพัฒนา CAPD ในฐานะบริการสุขภาพเฉพาะโรค ไปสู่การสร้าง “ระบบนิเวศบริการสาธารณสุข” ที่ใช้ข้อมูลจากชีวิตจริงของผู้ป่วยเป็นแกนในการเชื่อมโยงระบบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ภายใต้แนวคิด Data-Driven Service Ecosystem ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาาระบบข้อมูลระดับครัวเรือน การยกระดับกำลังคนในชุมชน การจัดบริการสาธารณสุขด้านชยะและการเดินทางในรูปแบบรวมศูนย์ระดับพื้นที่ การสร้างกลไกประสานงานระดับอำเภอ และการบูรณาการบทบาทของหน่วยงานข้ามกระทรวงให้ทำงานเป็นระบบเดียว

การดำเนินการดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อยกระดับผลลัพธ์ของระบบ CAPD ในระยะเวลา 36 เดือน โดยมุ่งลดภาวะแทรกซ้อนที่ป้องกันได้ เพิ่มความต่อเนื่องของการรักษา และลดการหลุดออกจากระบบอย่างมีนัยสำคัญ ควบคู่กับการสร้างระบบบริการระดับจังหวัดที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูล กำลังคน และบริการสาธารณสุขได้อย่างยั่งยืน

โดยสรุป การปฏิรูป CAPD ในครั้งนี้ไม่ใช่การเพิ่มทรัพยากรหรือเทคโนโลยีใหม่ แต่เป็นการ “จัดวางระบบใหม่” ให้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเปลี่ยนรูปแบบการดูแลจากการตอบสนองภายหลัง ไปสู่การดูแลเชิงรุกที่เริ่มต้นจากชีวิตจริงของผู้ป่วย และสามารถขยายไปสู่การดูแลโรคเรื้อรังอื่นในอนาคตได้

2. Problem Statement - ปัญหาเชิงระบบที่พบ

จากการวิเคราะห์ระบบการดูแลผู้ป่วยล้างไตทางช่องท้องแบบต่อเนื่อง (CAPD) พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้จำกัดอยู่ที่ข้อบกพร่องของระบบใดระบบหนึ่ง แต่เป็นความไม่เชื่อมโยงกันขององค์ประกอบทั้งระบบ ซึ่งทำให้ข้อมูล กำลังคน และบริการสาธารณสุขไม่สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การดูแลยังคงเป็นลักษณะตอบสนองภายหลังการเกิดปัญหา มากกว่าการป้องกันเชิงรุก

1) ปัญหาการไม่เชื่อมโยงข้อมูลสู่การปฏิบัติ (Data-Action Disconnection)

ระบบข้อมูลสุขภาพในปัจจุบันไม่สามารถแปลงข้อมูลให้เป็นการปฏิบัติได้จริง แม้ว่าจะมีข้อมูลจำนวนมากในระบบ แต่ข้อมูลเหล่านั้นยังคงอยู่ในลักษณะรายงานย้อนหลังหรือข้อมูลเชิงธุรกรรม มากกว่าข้อมูลที่สามารถใช้ในการสั่งการดูแลผู้ป่วยแบบทันเวลา ส่งผลให้ข้อมูลไม่สามารถกระตุ้นให้เกิดการตอบสนองของกำลังคนหรือบริการในระดับพื้นที่ได้ ระบบจึงยังคงเป็นแบบ reactive กล่าวคือรอให้เกิดปัญหาก่อนจึงเข้าไปจัดการ

- ระบบข้อมูล เช่น 43 แฟ้ม และ E-Claim ถูกออกแบบเพื่อรองรับธุรกรรมการให้บริการและการเบิกจ่ายงบประมาณ ทำให้ข้อมูลที่ได้สะท้อน “กิจกรรมบริการ” มากกว่าสถานะสุขภาพจริงของผู้ป่วย
- ระบบติดตาม เช่น DMS (Dialysis Management System) ยังคงอิงตามรอบนัดหมาย ทำให้ไม่สามารถตรวจจับความผิดปกติระหว่างช่วงเวลาได้
- ข้อมูลสำคัญ เช่น PROs และสัญญาณเตือนภาวะแทรกซ้อน ยังไม่ถูกนำเข้าสู่ระบบ ทำให้ไม่สามารถใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเชิงรุกได้

2) ปัญหาการไม่เชื่อมระดับชีวิตจริงเข้าสู่ระบบ (Sub-micro Disconnection: Black Box at Home)

การล้างไตทางช่องท้องเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในครัวเรือนเป็นหลัก แต่ข้อมูลในระดับชีวิตจริงของผู้ป่วยยังไม่ถูกเชื่อมเข้าสู่ระบบบริการอย่างเป็นทางการ ทำให้ระบบไม่สามารถมองเห็นความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และไม่สามารถตอบสนองได้อย่างทันท่วงที

- ผู้ป่วยต้องล้างไตวันละ 3-4 ครั้ง โดยข้อมูล เช่น น้ำหนัก อาการ และน้ำยาชุ่น ถูกบันทึกใน logbook หรือสื่อสารผ่านโทรศัพท์/LINE ซึ่งไม่เชื่อมเข้าสู่ระบบ
- การศึกษาภาคสนามพบ Hb ต่ำ 50%, hypokalemia 29% และไม่ร่วมมือใช้ยา 27% ซึ่งสะท้อนว่าความ

เสี่ยงเกิดขึ้นในบ้านก่อนเข้าสู่ระบบบริการ

- สถานการณ์ดังกล่าวทำให้เกิด “Black Box ที่บ้าน” ซึ่งเป็นจุดบอดของระบบ และเป็นสาเหตุให้การตอบสนองล่าช้า

3) ปัญหาการแยกส่วนของระบบบริการสาธารณะ (Fragmented Public Service System)

บริการที่เกี่ยวข้องกับการดูแล CAPD เช่น กำล้างคนดูแล ชะยะติดเชื้อ และการเดินทาง ถูกจัดวางอยู่ในหน่วยงานที่แตกต่างกันโดยไม่มี การเชื่อมโยง ทำให้ไม่สามารถจัดบริการตามความต้องการของผู้ป่วยได้อย่างเป็นระบบ

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีข้อมูลผู้ป่วย ทำให้ไม่สามารถวางแผนการจ้ดรับส่งหรือระบบชะยะติดเชื้อได้
- ผู้ป่วยจำนวนมากต้องจัดการชะยะติดเชื้อเอง หรือทั้งหมดกับชะยะทั่วไป ซึ่งก่อให้เกิดความเสี่ยงด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม
- การเดินทางไปโรงพยาบาลยังพึ่งพาครอบครัวหรือเครือข่ายส่วนบุคคล สะท้อนว่าบริการยังไม่ถูกออกแบบในเชิงระบบ
- ระบบข้อมูล เช่น HDC ถูกออกแบบเพื่อการรายงานแบบรวม (aggregate reporting) ไม่ใช่ real-time decision support
- ไม่มีระบบแจ้งเตือน (alert system) ที่เชื่อมข้อมูลกับทีมดูแล
- ข้อมูลไม่สามารถ trigger การทำงานของระบบบริการได้

4) ปัญหาการกำกับดูแลแบบแยกส่วน (Sector-based Governance vs Ecosystem Governance)

แม้หน่วยงานรัฐในระดับกระทรวงและระดับพื้นที่จะมีบทบาทชัดเจนตามภารกิจของตน แต่ระบบการกำกับดูแลยังคงอยู่ในลักษณะแยกส่วนตามสายงาน (sector-based governance) มากกว่าการจัดการแบบบูรณาการ ส่งผลให้การดูแล CAPD ไม่สามารถจัดเป็น “ระบบเดียว” ได้ โดยเฉพาะในมิติของงบประมาณ กำลังคน และความเป็นเจ้าภาพของระบบ ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดความยั่งยืนของการดำเนินงาน

- ในเชิงงบประมาณ แหล่งเงินที่เกี่ยวข้องกับการดูแล CAPD กระจายอยู่ในหลายกองทุน เช่น งบหลักประกันสุขภาพ กองทุนสุขภาพท้องถิ่น และงบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ไม่มีการออกแบบให้ใช้ร่วมกันตามความเสี่ยงของผู้ป่วย ทำให้การใช้ทรัพยากรยังเป็นลักษณะแยกส่วนและไม่สามารถสนับสนุนบริการต่อเนื่องในชีวิตจริงได้
- ในเชิงกำลังคน ระบบยังไม่มีกำหนดโครงสร้างกำลังคนสำหรับการดูแล CAPD ในระดับชุมชนอย่างชัดเจน ผู้ดูแลและอาสาสมัครยังไม่ได้รับการพัฒนาและรับรองสมรรถนะในฐานะกำลังคนของระบบ ขณะที่บุคลากรในหน่วยบริการปฐมภูมิยังไม่ได้รับการจัดวางบทบาทให้ทำงานเชิงรุกอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การดูแลตกอยู่กับครัวเรือนเป็นหลัก
- ในเชิงเจ้าภาพระบบ แม้จะมีหน่วยงานหลายระดับที่เกี่ยวข้อง ทั้งกระทรวง หน่วยงานจังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ยังไม่เห็นหน่วยงานใดทำหน้าที่เป็น “system owner” หรือ “system integrator” ที่รับผิดชอบการเชื่อมข้อมูล กำลังคน และบริการเข้าด้วยกันอย่างครบวงจร ทำให้การดำเนินงานยังคงเป็นโครงการหรือกิจกรรมเฉพาะส่วน มากกว่าการจัดระบบบริการในภาพรวม
- ในเชิงกลไกการสั่งการ การตัดสินใจยังเกิดขึ้นภายในหน่วยงานเป็นหลัก ไม่มีระบบกลางที่ใช้ข้อมูลเดียวกันในการจัดลำดับความสำคัญของผู้ป่วยหรือการจัดสรรบริการ ส่งผลให้การดูแลยังคงเป็นแบบตอบสนองตามภารกิจของแต่ละหน่วยงาน มากกว่าการตอบสนองต่อความเสี่ยงของผู้ป่วยรายบุคคล

ผลรวมของข้อจำกัดดังกล่าวทำให้ระบบ CAPD อยู่ในสภาวะที่มีองค์ประกอบครบทั้งด้านข้อมูล กำลังคน และบริการ แต่ขาดกลไกการกำกับดูแลที่เชื่อมโยงองค์ประกอบเหล่านั้นเข้าด้วยกัน ส่งผลให้ไม่สามารถแปลงทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นผลลัพธ์ด้านสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

หลักฐานเชิงประจักษ์จากภาคสนาม - ยืนยันปัญหาเหล่านี้จากผู้ป่วยจริง

ข้อมูลจากการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed-Methods) ใน 3 จังหวัด ครอบคลุมการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ป่วย 45 ราย ผู้ดูแล 25 ราย และผู้ให้บริการ 73 ราย สะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในผู้ป่วย CAPD ไม่ได้เป็นเพียงปัญหาทางคลินิก แต่เป็นผลจากความไม่เชื่อมโยงของระบบบริการ โดยเฉพาะในช่วงการดูแลที่บ้าน ซึ่งเป็นช่วงที่ระบบไม่สามารถมองเห็นข้อมูลและไม่สามารถตอบสนองได้อย่างทันท่วงที

ตัวชี้วัดภาคสนาม	ค่าที่พบจริง	ปัญหาเชิงระบบที่เชื่อมโยง	ความบกพร่องของระบบนิเวศ 4 ระดับ	ตัวแสดง Actor ที่เกี่ยวข้อง	ข้อจำกัดเชิงกฎหมาย/อำนาจ (ปรับปรุง)	ผลลัพธ์ที่ป้องกันได้หรือปรับปรุงได้
Hb ต่ำกว่าเป้าหมาย	ร้อยละ 50	ขาดระบบติดตามข้อมูลสุขภาพต่อเนื่องในบ้าน ทำให้ไม่สามารถประเมินภาวะโลหิตจางระหว่างรอบนัด	Sub-micro: ข้อมูลสุขภาพในบ้านไม่ถูกบันทึก Micro: รพ.สต. ไม่มีระบบติดตามต่อเนื่อง Meso: ข้อมูลไม่เชื่อมโยงระหว่างหน่วยบริการ Macro: ไม่มีมาตรฐานข้อมูลสุขภาพจากบ้าน	ผู้ป่วย ผู้ดูแล รพ.สต. โรงพยาบาล สสอ. สปสช.	ไม่มีมาตรฐานกลางรองรับการเก็บข้อมูลสุขภาพจากบ้าน ภายใต้ข้อจำกัด PDPA ทำให้ไม่สามารถใช้ข้อมูลเพื่อสั่งการได้	- ลดภาวะโลหิตจาง - ลดอาการอ่อนเพลีย - เพิ่มคุณภาพชีวิต
Hypokalemia	ร้อยละ 29	ขาดข้อมูลด้านโภชนาการและพฤติกรรมในระดับครัวเรือน ทำให้ไม่สามารถติดตามความเสี่ยงได้ต่อเนื่อง	Sub-micro: พฤติกรรมไม่ถูกบันทึก Micro: ไม่มีเครื่องมือประเมินโภชนาการ Meso: ไม่มีระบบโภชนาการเชื่อมโยงบริการ Macro: ไม่มีนโยบายข้อมูลพฤติกรรมสุขภาพ	ผู้ป่วย ผู้ดูแล รพ.สต. นักโภชนาการ สสอ.	ไม่มีกรอบนโยบายรองรับการเก็บข้อมูลพฤติกรรมสุขภาพ ทำให้ไม่สามารถใช้ข้อมูลวางแผนการดูแล	- ลดความเสี่ยงภาวะหัวใจเต้นผิดจังหวะ - ลดเหตุฉุกเฉิน

ตัวชี้วัด ภาคสนาม	ค่าที่พบ จริง	ปัญหาเชิง ระบบที่ เชื่อมโยง	ความบกพร่องของ ระบบนิเวศ 4 ระดับ	ตัวแสดง Actor ที่ เกี่ยวข้อง	ข้อจำกัดเชิง กฎหมาย/ อำนาจ (ปรับปรุง)	ผลลัพธ์ที่ป้องกันได้ หรือปรับปรุงได้
Non-adherence การใช้ยา	ร้อยละ 27	ไม่มีระบบติดตามและสนับสนุนการใช้ยาในชีวิตจริง ทำให้ควบคุมความต่อเนื่องของการรักษาไม่ได้	Sub-micro: ไม่มีระบบเตือนในบ้าน Micro: ไม่มีระบบติดตามยา Meso: ไม่มีการเชื่อมข้อมูล adherence Macro: ไม่มีระบบจ่ายชดเชยบริการติดตามยา	ผู้ป่วย ผู้ดูแล รพ.สต. โรงพยาบาล สสอ. สปสช.	ระบบสิทธิประโยชน์ไม่รองรับบริการติดตามการใช้ยาและ digital adherence ทำให้ไม่สามารถจัดบริการสนับสนุนได้	- ลดการล้มเหลวของการรักษา - ลดการเปลี่ยนไป Hemodialysis
ภาระค่าใช้จ่าย ครัวเรือน	สูงถึง ~100,000 บาท	ระบบบริการไม่รองรับค่าใช้จ่ายในชีวิตจริง ทำให้ภาระตกอยู่กับครัวเรือน	Sub-micro: ภาระอยู่ที่บ้าน Micro: ไม่มีบริการสนับสนุน Meso: กองทุนไม่เชื่อมกัน Macro: ไม่มีระบบ co-financing	ครัวเรือน อปท. อบจ. สปสช. พม. พอช.	ระเบียบงบประมาณภาครัฐไม่เอื้อต่อการสนับสนุนรายบุคคล ทำให้ช่วยเหลือไม่ได้ ยืดหยุ่น	- ลดภาระค่าใช้จ่าย - ลดความเหลื่อมล้ำ - เพิ่มความเป็นธรรม
Peritonitis	~15,000 บาท/ episode	ไม่มีระบบตรวจจับสัญญาณเตือนในระยะเริ่มต้น ทำให้การตอบสนองล่าช้า	Sub-micro: ไม่เห็นสัญญาณในบ้าน Micro: ไม่มี alert system Meso: ไม่มีระบบตอบสนอง Macro: ไม่มีมาตรฐานเชื่อมข้อมูล	ผู้ป่วย รพ. สต. โรงพยาบาล สสอ.	ไม่มีกรอบนโยบายรองรับ clinical alert system ที่เชื่อมบ้านกับหน่วยบริการ	- ลดการติดเชื้อ - ลดการนอนโรงพยาบาล

ตัวชี้วัด ภาคสนาม	ค่าที่พบ จริง	ปัญหาเชิง ระบบที่ เชื่อมโยง	ความบกพร่องของ ระบบนิเวศ 4 ระดับ	ตัวแสดง Actor ที่ เกี่ยวข้อง	ข้อจำกัดเชิง กฎหมาย/ อำนาจ (ปรับปรุง)	ผลลัพธ์ที่ป้องกันได้ หรือปรับปรุงได้
การเดินทาง	พืงพา ครอบครัว	ไม่มีระบบรถ รับส่งที่เชื่อมกับ ข้อมูลผู้ป่วย ทำให้เข้าถึงบริการ ไม่ต่อเนื่อง	Sub-micro: ผู้ป่วย xorรถไม่ได้ Micro: ไม่มีระบบ จัดรถ Meso: อปท. ไม่มี ข้อมูลและระบบ บริการ Macro: ไม่มี นโยบาย transport	ผู้ป่วย ผู้ดูแล อปท. อบจ. สสอ. สปสช. มท.	ไม่มีนโยบาย รองรับ non- emergency medical transport ทำให้ไม่สามารถ จัดบริการอย่าง เป็นระบบ	- เพิ่มการเข้าถึง บริการ - ลดการขาดนัด

ผลลัพธ์สุดท้ายของปัญหาเชิงระบบ: ผู้ป่วย CAPD เข้าสู่ระบบบริการเมื่อเกิดภาวะแทรกซ้อนที่สามารถป้องกันได้ → เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล (ER/IPD) → เพิ่มความเสี่ยงการล้มเหลวของการรักษา (Technique Failure) → เปลี่ยนไปใช้ Hemodialysis → ต้นทุนระบบสุขภาพเพิ่มขึ้น 3-5 เท่า และเพิ่มภาระต่อครัวเรือนในระยะยาว

3). Evidence & Key Findings — หลักฐานและผลค้นพบสำคัญ

3.1 ภาระโรคและสถานการณ์ปัจจุบัน

ตัวชี้วัด	ข้อมูลหลักฐาน
ผู้ป่วย CAPD ในระบบ	มากกว่า 35,000 ราย และเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง
ลักษณะการดูแล	ผู้ป่วยต้องล้างไตด้วยตนเองในบ้านวันละ 3-4 ครั้ง
ภาวะ Hb ต่ำกว่าเป้าหมาย	~50% ของผู้ป่วย สะท้อนการติดตามต่อเนื่องไม่เพียงพอ
Hypokalemia	~29% เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและโภชนาการในบ้าน
Non-adherence ต่อการใช้ยา	~27% สะท้อนขาดระบบสนับสนุนในชีวิตจริง
Peritonitis Rate	ยังพบในระดับที่ป้องกันได้ (บางพื้นที่สูงกว่ามาตรฐาน)
Technique Survival	ประมาณ ~80% ต่ำกว่าศักยภาพที่ควรเป็น
การพืงพาการเดินทาง	ผู้ป่วยจำนวนมากต้องพืงพาครอบครัว
ต้นทุนครัวเรือน	สูง โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายนอกสิทธิ

3.2 ช่องว่างระหว่างชีวิตจริงของผู้ป่วยกับระบบบริการ (Household-System Gap)

จากการวิเคราะห์พบว่า การดูแลผู้ป่วย CAPD ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในระดับครัวเรือน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มียาระยะยาวที่สุดและมีความเสี่ยงสูงสุดของการเกิดภาวะแทรกซ้อน อย่างไรก็ตาม ระบบบริการสุขภาพในปัจจุบันยังไม่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลจากชีวิตจริงของผู้ป่วยเข้าสู่ระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในทางปฏิบัติ ผู้ป่วยต้องดำเนินการล้างไตด้วยตนเองวันละหลายครั้ง ควบคู่กับการจัดการยา การสังเกตอาการ และการจัดการสิ่งแวดล้อมในบ้าน ข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลสำคัญในการประเมินความเสี่ยง แต่กลับไม่ถูกบันทึกในระบบอย่างเป็นทางการ ทำให้ระบบไม่สามารถตรวจจับความเสี่ยงได้ทันเวลา และนำไปสู่การตอบสนองที่ล่าช้า

ประเด็น	สิ่งที่เกิดขึ้นจริง	กลไกที่ใช้	หลักฐาน	ช่องว่างที่เกิดขึ้น
การดูแลผู้ป่วย	ผู้ป่วยดูแลตนเองที่บ้าน	Self-management + caregiver	ใช้ยาเฉลี่ย 12 รายการ	ภาวะสูง แต่ไม่มีระบบรองรับ
การสื่อสาร	ใช้ LINE / โทรศัพท์	Informal communication	ใช้ LINE เป็นหลัก	ไม่เข้าสู่ระบบข้อมูล
การติดตามอาการ	สังเกตด้วยตนเอง	Manual monitoring	ไม่มีระบบเตือน	ตรวจจับช้า
ข้อมูลสุขภาพ	เกิดที่บ้าน	ไม่ถูกบันทึก	Black Box	ไม่ trigger ระบบ

3.3 ช่องว่างอัตรากำลังคน (Workforce Fragmentation)

แม้ว่าระบบ CAPD จะมีกำลังคนจำนวนมากในหลายระดับ แต่การจัดวางบทบาทยังไม่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันเป็นระบบเดียว ส่งผลให้ไม่สามารถตอบสนองต่อความเสี่ยงของผู้ป่วยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในระดับโรงพยาบาล PD nurse ทำหน้าที่เป็น case manager แต่มีข้อจำกัดในการติดตามผู้ป่วยในชีวิตจริง ขณะที่ รพ.สต. ซึ่งควรเป็นกลไกหลักในการดูแลเชิงรุก ยังมีบทบาทจำกัดเพียงการสนับสนุน และยังไม่ได้รับการออกแบบให้เป็นผู้จัดการการดูแล (care manager) อย่างเต็มรูปแบบ

ในระดับชุมชน อสม. และผู้ดูแลมีบทบาทสำคัญ แต่ยังไม่มียาระบบรองรับ เช่น การฝึกอบรมหรือค่าตอบแทน ทำให้การดูแลขึ้นอยู่กับความสามารถเฉพาะบุคคล

ระดับ	Actor	บทบาทจริง	กลไกที่มี	ช่องว่าง
โรงพยาบาล	PD nurse	Case manager	Clinical care	ไม่เห็นข้อมูลบ้าน
ปฐมภูมิ	รพ.สต.	Support role	Home visit บางส่วน	ไม่เป็น proactive
ชุมชน	อสม.	ช่วยติดตาม	Informal network	ไม่มีระบบรองรับ
ครัวเรือน	Caregiver	ดูแลจริง	Family care	ไม่มี training

3.4 การจัดบริการสาธารณสุขแบบแยกส่วน (Fragmented Public Services)

การดูแลผู้ป่วย CAPD ต้องพึ่งพาบริการสาธารณสุขหลายด้าน เช่น การจัดการขยะติดเชื้อ การเดินทาง และการปรับสภาพบ้าน แต่บริการเหล่านี้ถูกจัดการโดยหน่วยงานที่แตกต่างกัน และไม่มีการเชื่อมโยงกับข้อมูลสุขภาพของผู้ป่วย

ผลที่เกิดขึ้นคือบริการยังคงเป็นแบบทั่วไป (generic service) ไม่สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นเฉพาะของผู้ป่วยแต่ละรายได้ ทำให้ภาระจำนวนมากตกอยู่กับครัวเรือน

บริการ	หน่วยงาน	กลไกที่มี	สภาพจริง	ช่องว่าง
ขยะติดเชื้อ	อปท.	ระบบขยะทั่วไป	ผู้ป่วยจัดการเอง	ไม่มีระบบเฉพาะ
การเดินทาง	ครัวเรือน/อปท.	รถทั่วไป	พึ่งครอบครัว	ไม่มีระบบ
การปรับสภาพบ้าน	ครัวเรือน	ไม่มี	จ่ายเอง	ต้นทุนสูง
การสนับสนุน	กองทุน	แยกส่วน	ใช้ไม่ตรงจุด	ไม่เชื่อมระบบ

3.5 ข้อจำกัดของงบประมาณและการกำกับดูแล (Governance & Financing Gap)

แม้ว่าจะมีแหล่งงบประมาณหลายแหล่ง เช่น งบประมาณจาก สปสช. และกองทุนท้องถิ่น แต่ยังไม่มีการเชื่อมโยงการใช้ทรัพยากรเหล่านี้เข้าด้วยกัน ส่งผลให้ไม่สามารถสนับสนุนการดูแลผู้ป่วยในระดับพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในเชิงโครงสร้าง ยังไม่มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่เป็น “เจ้าภาพระบบ” ในระดับจังหวัด ทำให้การทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ เป็นแบบแยกส่วน

องค์ประกอบ	สิ่งที่มี	กลไก	ปัญหา	ช่องว่าง
งบ CAPD	2,500 บาท/เดือน	ผ่าน รพ.	ไม่ลงพื้นที่	ใช้ไม่ตรง
กองทุนท้องถิ่น	มี	สนับสนุนทั่วไป	ไม่เชื่อมโยงเฉพาะสุขภาพ	fragmentation
governance	หลายหน่วยงาน	policy-based	แยกส่วน	ไม่มี owner
KPI	volume-based	service plan	ไม่วัด outcome	misalignment

3.6 บทเรียนจากต่างประเทศ (International Benchmarking)

ประเทศ/ระบบ	สิ่งที่ทำได้ดี	บทเรียนสำหรับไทย
ฮ่องกง (PD First)	แก้ “ช่องว่างบ้าน-ระบบ” โดยทำให้การดูแลที่บ้านเป็นส่วนหนึ่งของระบบจริง มี home-based protocol และติดตามต่อเนื่องโดยทีม	ไทยต้องทำให้ “บ้านไม่ใช่ black box” โดยกำหนด home care เป็นส่วนหนึ่งของระบบ ไม่ใช่ภาระครัวเรือน
สหราชอาณาจักร (NHS)	แก้ “data ไม่เชื่อม” โดยใช้ shared record ระหว่าง primary care-hospital ทำให้ข้อมูล trigger การดูแลได้จริง	ไทยต้องเปลี่ยน data จาก report → decision tool และเชื่อมทุกระดับ

ประเทศ/ระบบ	สิ่งที่ทำได้ดี	บทเรียนสำหรับไทย
สิงคโปร์ (Integrated Care)	แก้ “คนไม่เชื่อม” โดยมี care coordinator เชื่อม hospital–community–home	ไทยต้องมี “คนกลางของระบบ (care manager/dispatch)” ไม่ใช่ปล่อยให้แต่ละหน่วยทำเอง
ญี่ปุ่น (Community Integrated Care)	แก้ “บริการแยกส่วน” โดยใช้เทศบาลเป็นเจ้าภาพ เชื่อมสุขภาพ+สังคม+การดูแลผู้สูงอายุ	อปท. ไทยต้องเปลี่ยนจากผู้สนับสนุน → ผู้จัดบริการ
เนเธอร์แลนด์ (Community Nurse Model)	แก้ “ภาวะ caregiver” โดยสร้าง professional caregiver ในชุมชน มีค่าตอบแทนและระบบรองรับ	ไทยต้องสร้าง “ระบบ caregiver” ไม่ใช่พึ่งอาสาอย่างเดียว
ออสเตรเลีย (ANZDATA)	แก้ “ระบบไม่เรียนรู้” โดยใช้ registry เชื่อม outcome จริงและ feedback กลับสู่ระบบ	ไทยต้องใช้ outcome (ไม่ใช่ KPI ปริมาณ) ในการขับเคลื่อนระบบ
แคนาดา (Home Dialysis)	แก้ “ระบบ reactive” โดยใช้ home monitoring + telehealth เชื่อมบ้านกับบริการแบบ real-time	ไทยควรใช้ digital เป็น “ตัวเชื่อมบริการ” ไม่ใช่แค่เก็บข้อมูล

3.7 ผลการวิจัยภาคสนาม - ข้อค้นพบเชิงระบบ (System Synthesis)

เมื่อเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์จากทุกมิติ จะเห็นได้ว่า ระบบ CAPD ในปัจจุบันไม่ได้ขาดองค์ประกอบที่จำเป็น แต่เกิดจากการที่องค์ประกอบเหล่านั้นทำงานแยกจากกัน

ระบบมีทั้งข้อมูล กำลังคน บริการ และงบประมาณ แต่ไม่สามารถเชื่อมโยงเข้าด้วยกันเพื่อสร้างการดูแลที่ต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพได้ ส่งผลให้ระบบยังคงเป็นแบบ reactive และไม่สามารถป้องกันภาวะแทรกซ้อนได้อย่างแท้จริง

ช่องว่างที่พบ	หลักฐานจากภาคสนาม	นัยต่อระบบบริการ
ข้อมูลจากชีวิตจริงของผู้ป่วย ไม่เข้าสู่ระบบ (Black Box ที่บ้าน)	ผู้ป่วยและผู้ดูแลสื่อสารข้อมูลผ่าน LINE หรือโทรศัพท์ และสังเกตอาการด้วยตนเอง โดยไม่มีระบบบันทึกอย่างเป็นทางการ	ระบบไม่สามารถตรวจจับความเสี่ยงล่วงหน้า ทำให้การดูแลเป็นแบบ reactive และตอบสนองล่าช้า
ภาวะการดูแลตกอยู่ที่ครัวเรือนสูง	ผู้ป่วยต้องล้างไตหลายครั้งต่อวัน ใช้ยาเฉลี่ยจำนวนมาก และต้องจัดการขยะเอง	ความเสี่ยงต่อภาวะแทรกซ้อนเพิ่มขึ้น และเกิดความเหลื่อมล้ำในการดูแลตามศักยภาพของครัวเรือน
กำลังคนในระบบไม่เชื่อมโยงกัน	PD nurse ดูแลในโรงพยาบาล ขณะที่ รพ. สต. และ อสม. มีบทบาทจำกัด และผู้ดูแลไม่มีระบบรองรับ	ไม่เกิดการดูแลเชิงรุกในพื้นที่ ทำให้ไม่สามารถติดตามผู้ป่วยได้ต่อเนื่อง

บริการสาธารณสุขสำคัญแยกส่วนจากระบบสุขภาพ	การจัดการขยะติดเชื้อ การเดินทาง และการปรับบ้านไม่ได้เชื่อมกับข้อมูลผู้ป่วย	ภาวะบริการตกอยู่ที่ครัวเรือน และไม่สามารถจัดการบริการตามความจำเป็นของผู้ป่วยรายบุคคล
ระบบงบประมาณไม่เชื่อมโยงกับภาระงานจริง	งบ CAPD อยู่ในโรงพยาบาล ขณะที่ รพ.สต. และชุมชนมีภาระเพิ่มแต่ไม่มีงบประมาณรองรับ	การดูแลในระดับพื้นที่ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืน
ไม่มีเจ้าภาพระบบในระดับจังหวัด	มีหลายหน่วยงานเกี่ยวข้อง แต่ไม่มีหน่วยงานที่เชื่อมข้อมูล บริการ และงบประมาณเข้าด้วยกัน	ระบบทำงานแบบแยกส่วน ไม่สามารถจัดการการดูแลแบบบูรณาการได้
ระบบข้อมูลกระจัดกระจายและไม่เชื่อมกัน	มีหลายระบบ เช่น HDC, E-Claim, registry แต่ไม่สามารถใช้ร่วมกันได้	ข้อมูลไม่สามารถนำไปใช้ในการตัดสินใจหรือสั่งการบริการได้จริง
ระบบตัวชี้วัดไม่สะท้อนผลลัพธ์จริง	ตัวชี้วัดเน้นปริมาณบริการมากกว่าผลลัพธ์ เช่น คุณภาพชีวิตหรือภาวะแทรกซ้อน	ระบบไม่มีแรงจูงใจในการพัฒนาเชิงคุณภาพหรือป้องกันความเสี่ยง

4). Policy Options — ทางเลือกเชิงนโยบาย 3 แนวทาง

แนวทาง A ปรับปรุงระบบเดิม (Incremental Reform)

แนวทางนี้เน้นการเพิ่มกิจกรรมภายใต้โครงสร้างเดิม โดยใช้หน่วยบริการและชุมชนเป็นฐานหลักในการดูแลผู้ป่วย สามารถดำเนินการได้ทันทีโดยไม่ต้องปรับโครงสร้างหรือกฎหมาย อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังคงแยกส่วน ข้อมูลไม่เชื่อมโยง และไม่สามารถลดความล่าช้าในการตอบสนองได้อย่างมีนัยสำคัญ เหมาะสำหรับการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาเชิงระบบได้

จุดแข็ง	จุดอ่อน / ข้อจำกัด
ครัวเรือนและชุมชนสามารถเริ่มได้ทันที	ภาระยังคงที่ครัวเรือนและผู้ดูแล
รพ.สต. และ อสม. ขยายบทบาทได้เร็ว	ระบบยังไม่เชื่อมระหว่างหน่วยงาน
อปท. สนับสนุนได้บางส่วน	ไม่มีการจัดสรรทรัพยากรตามความเสี่ยง
ไม่ต้องเปลี่ยนโครงสร้างระดับจังหวัด/กระทรวง	ไม่สามารถแก้ปัญหาเชิงระบบ

แนวทาง B : บูรณาการระบบระดับพื้นที่ (Integrated Area-based Model)

แนวทางนี้เชื่อมการทำงานของหน่วยบริการ ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับพื้นที่ โดยใช้ข้อมูลร่วมกันในการจัดลำดับความเสี่ยงและวางแผนบริการ ช่วยให้ระบบสามารถตอบสนองได้ดีขึ้นและลดภาระของครัวเรือนในบางส่วน อย่างไรก็ตาม ยังขาดกลไกกำกับระดับระบบ งบประมาณยังไม่เชื่อมกัน และการดำเนินงานขึ้นอยู่กับศักยภาพของพื้นที่ ทำให้การขยายผลยังมีข้อจำกัด

จุดแข็ง	จุดอ่อน / ข้อจำกัด
เชื่อมครัวเรือน-ชุมชน-บริการได้ดีขึ้น	ยังไม่มีเจ้าภาพระดับระบบ

อปท. เริ่มทำหน้าที่บริการสาธารณะ	ขึ้นกับศักยภาพพื้นที่
จังหวัดเริ่มเห็นภาพรวม	งบและข้อมูลยังไม่เชื่อมเต็มรูปแบบ
ลด blind spot ได้บางส่วน	ยังไม่แก้ governance ระดับชาติ

แนวทาง C (แนะนำ): ระบบนิเวศบริการสาธารณสุขเชิงแพลตฟอร์ม (Public Service Ecosystem Platform)

แนวทางนี้ปรับโครงสร้างระบบทั้งระบบ โดยเชื่อมข้อมูล กำลังคน และบริการสาธารณสุขเข้าด้วยกันผ่านกลไกกลางเดียว ทำให้ตัวแสดงทุกระดับสามารถใช้ข้อมูลเดียวกันในการสั่งการและตอบสนองต่อความเสี่ยงของผู้ป่วยได้อย่างทันเวลา ส่งผลให้ระบบเปลี่ยนจากการตอบสนองภายหลังไปสู่การป้องกันล่วงหน้า ลดภาวะแทรกซ้อน ลดการนอนโรงพยาบาล และลดภาระของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญ เหมาะสำหรับการพัฒนาระบบในระยะยาวและสามารถขยายผลในระดับประเทศได้

จุดแข็ง	จุดอ่อน / ข้อจำกัด
เชื่อม actor ทุกระดับเป็นระบบเดียว	ต้องเปลี่ยนโครงสร้าง governance
แก้ปัญหา 4 ระบบพร้อมกัน (คน-ขยะ-รถ-ข้อมูล)	ต้องกำหนดเจ้าภาพระบบชัด
ใช้ข้อมูลเป็นตัวสั่งการจริง	ต้องแก้กฎหมายบางส่วน
รองรับ proactive care เต็มรูปแบบ	ต้องใช้เวลาเปลี่ยนผ่าน

ข้อสรุปการเปรียบเทียบ: แนวทาง C (ระบบนิเวศบริการสาธารณสุข CAPD) ให้ศักยภาพสูงสุดในการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบ โดยสามารถเชื่อมข้อมูล กำลังคน บริการ และงบประมาณเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตาม การดำเนินการจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาและการปรับโครงสร้างในหลายระดับ

5. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Recommended Policy Actions)

5.1 มาตรการเร่งด่วน ทำให้ระบบสามารถรับรู้ข้อมูลจากครัวเรือน และตอบสนองต่อความเสี่ยงของผู้ป่วยได้อย่างทัน่วงที

มาตรการระยะสั้นมุ่งปิดช่องว่างระหว่างชีวิตจริงของผู้ป่วยกับระบบบริการ โดยใช้กลไกที่มีอยู่แล้วให้ทำงานเชื่อมกันทันที

- กระทรวงสาธารณสุข และ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ กำหนดชุดบริการ CAPD Co-Care ขั้นต่ำ และ red flag protocol สำหรับการติดตามผู้ป่วยที่บ้าน และเชื่อมกับระบบการจ่ายชดเชยบริการ
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด และ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ จัดทำทะเบียนผู้ป่วย CAPD ระดับอำเภอ และจำแนกระดับความเสี่ยงของผู้ป่วย เพื่อใช้ในการวางแผนการดูแล
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการการดูแลรายบุคคล โดยติดตามผู้ป่วยกลุ่มเสี่ยงอย่างต่อเนื่อง และบันทึกข้อมูลเข้าสู่ระบบ
- อาสาสมัครสาธารณสุข และผู้ดูแล ทำหน้าที่ติดตามอาการผู้ป่วยในชีวิตจริง และรายงานข้อมูลผ่านช่องทางที่กำหนด เช่น LINE หรือโทรศัพท์
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดบริการสนับสนุนเร่งด่วน ได้แก่ รถรับส่งผู้ป่วยกลุ่มเปราะบาง และจุดรวบรวมขยะติดเชื้อในชุมชน โดยใช้งบจากกองทุนสุขภาพท้องถิ่น

○ โรงพยาบาลแม่ข่าย จัดระบบตอบสนองเร็ว เช่น hotline หรือกลุ่มสื่อสารทางคลินิก เพื่อรองรับสัญญาณจากพื้นที่

5.2 มาตรการระยะกลาง สร้างระบบกำลังคนและบริการร่วมในพื้นที่

มาตรการระยะกลางมุ่งเชื่อมกำลังคน บริการ และงบประมาณ ให้ทำงานเป็นระบบเดียวในระดับจังหวัด

○ กระทรวงแรงงาน และกระทรวงสาธารณสุข และสภาวิชาชีพพัฒนาหลักสูตรผู้ดูแล CAPD ในชุมชน และระบบรับรองสมรรถนะ เพื่อยกระดับ caregiver ให้เป็นกำลังคนของระบบ และสามารถเชื่อมเข้าสู่การจ้างงานในระบบบริการได้

○ องค์การบริหารส่วนจังหวัดจัดระบบบริการร่วมระดับจังหวัด โดยพัฒนาระบบขยะติดเชื้อแบบ cluster และระบบรถรับส่งผู้ป่วย และใช้ข้อมูลผู้ป่วยในการวางแผนบริการ เพื่อกำหนดขอบเขตบริการและงบประมาณตามความจำเป็นจริงของพื้นที่

○ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ และองค์การบริหารส่วนจังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนากลไกงบประมาณร่วม โดยกำหนด “แพ็คเกจบริการ CAPD ในชุมชน” ที่ชัดเจน ได้แก่ ค่าติดตามผู้ป่วยที่บ้าน (home visit) ค่าตอบแทนผู้ดูแล (caregiver support) ค่าบริการรถรับส่ง (transport support) ค่าจัดการขยะติดเชื้อ (waste management) โดยใช้กลไกเชื่อมงบจาก งบเหมาจ่ายรายหัวของ สปสช. กองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น กองทุนฟื้นฟูสมรรถภาพ และกำหนดหลักเกณฑ์การใช้จ่ายร่วมกันอย่างชัดเจน

○ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ จัดตั้งระบบประสานงานระดับอำเภอ ทำหน้าที่จัดลำดับความเสี่ยงของผู้ป่วย และใช้ข้อมูลดังกล่าวในการ “กำหนดการใช้ทรัพยากร” เช่น ความถี่การเยี่ยมบ้าน การใช้รถรับส่ง และการจัดบริการในพื้นที่

○ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และอาสาสมัครสาธารณสุข ดำเนินการเยี่ยมบ้านตามระดับความเสี่ยง และบันทึกข้อมูลเพื่อใช้เป็นฐานในการจัดสรรงบประมาณแบบ risk-based

○ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บรรจุบริการ CAPD ลงในแผนพัฒนาท้องถิ่น และจัดสรรงบประมาณสำหรับบริการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบริการที่เป็นภาระของครัวเรือน เช่น ขยะติดเชื้อ การเดินทาง และการสนับสนุนผู้ดูแล

ประเภทบริการ	รายการค่าใช้จ่าย	หน่วยงานหลัก	หน่วยงานร่วม	กลไกงบประมาณ	กรอบกฎหมาย/อำนาจรองรับ
การดูแลที่บ้าน (Home-based Care)	ค่าเยี่ยมบ้าน ติดตามอาการ	สปสช.	อปท.	งบเหมาจ่ายรายหัวของ สปสช. และ กองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น (กปท.)	พ.ร.บ.หลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2545 และ พ.ร.บ.ระบบสุขภาพปฐมภูมิ พ.ศ.2562
ระบบผู้ดูแล (Caregiver System)	ค่าตอบแทน caregiver และ ฝึกอบรม	กระทรวงแรงงาน	สปสช. และ อปท.	กองทุนพัฒนาฝีมือแรงงาน และ กปท. สำหรับสนับสนุนบริการชุมชน	พ.ร.บ.พัฒนาฝีมือแรงงาน และ พ.ร.บ.สหกรณ์ พ.ศ.2542 (รองรับการรวมกลุ่ม caregiver เป็นนิติบุคคล)
การเดินทาง (Transport Support)	ค่ารถรับส่งผู้ป่วย (non-emergency)	อปท.	อบจ. และ สปสช.	งบประมาณท้องถิ่น และ co-financing	พ.ร.บ.กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ พ.ศ.2542 และ พ.ร.บ.เทศบาล / อบต.

ประเภทบริการ	รายการ ค่าใช้จ่าย	หน่วยงาน หลัก	หน่วยงาน ร่วม	กลไก งบประมาณ	กรอบกฎหมาย/อำนาจรองรับ
				จาก สปสช. และ กปท.	
ขยะติดเชื้อ (Waste Management)	ค่ารวบรวม ขนส่ง และกำจัด	อบจ.	อปท.	งบสิ่งแวดล้อม ของ อบจ. และ กปท.	พ.ร.บ.สาธารณสุข พ.ศ.2535 และ พ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 และ กฎหมายควบคุมของเสีย
การปรับสภาพบ้าน (Home Modification)	ค่าปรับบ้าน และอุปกรณ์	อปท.	พม. พอช. และ อบจ.	กองทุนฟื้นฟู สมรรถภาพ และ กปท.	พ.ร.บ.ผู้สูงอายุ และ พ.ร.บ. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
ระบบข้อมูล (Data System)	ค่าพัฒนาและ เชื่อมข้อมูล	สปสช. และ สธ.	DE และ อบจ.	งบ สปสช. (health information) และงบดิจิทัล ของ DE และงบ จังหวัด	พ.ร.บ.คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA) และนโยบายรัฐบาลดิจิทัล
ระบบประสานงาน (Dispatch System)	ค่า การ ประสานงาน และการจัดการ บริการตามความ เสี่ยงของผู้ป่วย	สสอ. และ สธ.	อบจ.	งบบริหารระบบ บริการของ สธ. และสนับสนุน ผ่าน กปท. ใน กิจกรรมบริการ ชุมชนของ สธ. และ กปท.	พ.ร.บ.ระบบสุขภาพปฐมภูมิ และ พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550
ระบบงบประมาณ ร่วม (Integrated Financing)	สนับสนุน home care caregiver transport waste	สปสช.	อปท.	Co-financing และ blended funding ระหว่าง สปสช. กปท. และงบ ท้องถิ่น	พ.ร.บ.หลักประกันสุขภาพแห่งชาติ และ พ.ร.บ.กระจายอำนาจ พ.ศ. 2542

กรอบบูรณาการ : CAPD Co-Care — เชื่อมคน งบ และบริการสู่ระบบเดียวในระดับพื้นที่ งบประมาณ กำลังคน และบริการสำหรับผู้ป่วย CAPD มีอยู่ในระบบ แต่ยังทำงานแยกส่วนและไม่สามารถเชื่อมโยงกันได้ ส่งผลให้การดูแลไม่ต่อเนื่องและภาวะตกอยู่กับครัวเรือน การพัฒนาระบบในระยะกลางจึงต้องมุ่งเชื่อมทรัพยากร ที่มีอยู่ให้ทำงานร่วมกันในระดับพื้นที่ เพื่อให้การดูแลสามารถตอบสนองต่อความเสี่ยงของผู้ป่วยได้อย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ

เสาหลัก	กลไกปฏิบัติการ	การเชื่อมกับระบบให้บริการ
1. ระบบกำลังคนชุมชน (Community Caregiver System)	พัฒนาหลักสูตร Para PD และ caregiver โดยกระทรวงแรงงาน และกระทรวงสาธารณสุข และสภาวิชาชีพ พร้อมระบบรับรองสมรรถนะ และสนับสนุนค่าตอบแทนผ่านกองทุน	ระดับครัวเรือน: ผู้ดูแลเป็นผู้ปฏิบัติจริง ระดับชุมชน: อสม. และ caregiver เป็น frontline ระดับบริการ: รพ.สต. ใช้ caregiver เป็นผู้ช่วยดูแลระดับนโยบาย: กำหนดมาตรฐานและระบบรับรอง
2. ระบบดูแลเชิงรุกในพื้นที่ (Proactive Primary Care)	รพ.สต. และ อสม. ดำเนิน risk-based home visit ติดตามผู้ป่วยตามระดับความเสี่ยง และใช้ red flag protocol ในการแจ้งเตือน	ระดับครัวเรือน: ผู้ป่วยส่งข้อมูลระดับชุมชน: อสม. ติดตามและแจ้งเตือน ระดับบริการ: รพ.สต. เป็น care manager ระดับนโยบาย: สนับสนุนแนวทางและมาตรฐาน
3. ระบบบริการสาธารณะสนับสนุน (Supportive Public Services)	อปท. จัดบริการระยะติดเชื่อมแบบ cluster และระบบรถรับส่งผู้ป่วย โดยใช้ข้อมูลผู้ป่วยเป็นฐานในการวางแผน	ระดับครัวเรือน: ลดภาระขยับและการเดินทางระดับชุมชน: เข้าถึงบริการได้ใกล้บ้าน ระดับบริการ: ลดภาระโรงพยาบาล ระดับนโยบาย: สนับสนุนบทบาท อปท.
4. ระบบข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ (Data-to-Action System)	จัดทำทะเบียนผู้ป่วยระดับอำเภอ และใช้ risk list ในการจัดลำดับการดูแล โดยเชื่อมข้อมูลจาก รพ.สต. อสม. และโรงพยาบาล	ระดับครัวเรือน: ข้อมูลจากชีวิตจริง ระดับชุมชน: อสม. เป็นผู้ป้อนข้อมูล ระดับบริการ: ใช้ข้อมูลในการดูแล ระดับนโยบาย: ใช้ข้อมูลในการวางแผน
5. ระบบงบประมาณร่วม (Integrated Financing)	สปสช. และ อบจ. และ อปท. พัฒนากลไก co-financing สำหรับบริการที่บ้าน caregiver และ transport	ระดับครัวเรือน: ลดค่าใช้จ่าย ระดับชุมชน: สนับสนุนบริการ ระดับบริการ: มีงบรองรับ ระดับนโยบาย: เชื่อมกองทุน

นัยสำคัญต่อการลงทุน: การลงทุน CAPD ควรเปลี่ยนจากการเพิ่มบริการในโรงพยาบาลไปสู่การลงทุนในระบบนิเวศบริการที่เชื่อม ผู้ป่วยและผู้ดูแลในครัวเรือน อาสาสมัครสาธารณสุขและผู้ดูแลในชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและโรงพยาบาลแม่ข่าย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานนโยบายระดับประเทศเพื่อให้ข้อมูลจากชีวิตจริงสามารถกระตุ้นการตอบสนองของระบบได้อย่างทันที่วงที่ และนำไปสู่การลดภาวะแทรกซ้อน ลดภาระของครัวเรือน และลดต้นทุนของระบบสุขภาพในระยะยาวอย่างมีนัยสำคัญ

5.3 มาตรการระยะยาว : ยกกระดับเป็นระบบนิเวศบริการสาธารณสุขเต็มรูปแบบ

มาตรการระยะยาวมุ่งปรับโครงสร้างระบบให้ CAPD เป็นต้นแบบของการดูแลผู้ป่วยเรื้อรังในระบบสาธารณสุข

o รัฐบาล โดยกระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงมหาดไทย และสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ

กำหนด CAPD Co-Care เป็นมาตรฐานบริการระดับประเทศ และเชื่อมกับระบบบริการปฐมภูมิ

○ องค์การบริหารส่วนจังหวัดทำหน้าที่เป็นผู้จัดระบบในระดับจังหวัด โดยเชื่อมโยงข้อมูล งบประมาณ และบริการ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

○ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ปรับระบบการจ่ายเงินให้สนับสนุนผลลัพธ์ เช่น การลด ภาวะแทรกซ้อน และการดูแลต่อเนื่อง

○ กระทรวงมหาดไทยกำหนดแนวทางให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดบริการ CAPD เป็นภารกิจ หลักได้อย่างชัดเจน

○ กระทรวงแรงงาน และกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พัฒนาระบบกำลังคน ผู้ดูแลในระยะยาว เชื่อมการฝึกอบรม การรับรอง และการจ้างงาน

○ ระดับจังหวัด ใช้กลไกนโยบายสาธารณะ เช่น สมัชชาสุขภาพจังหวัด เพื่อสร้างความร่วมมือของทุก หน่วยงานในการขับเคลื่อนระบบ CAPD

6). Implementation Roadmap - แผนปฏิบัติการ 3 ระยะ

กิจกรรม	ระยะที่ 1: Quick Wins	ระยะที่ 2: Build	ระยะที่ 3: Scale
Data & Risk System	กำหนดชุดข้อมูล CAPD ระดับ คริวเรือน (อาการ น้ำหนัก red flag) และเริ่มเก็บผ่าน รพ. สต./อสม.	พัฒนา risk stratification ระดับอำเภอ เชื่อมข้อมูลกับ การเยี่ยมบ้านและการส่งต่อ	ใช้ข้อมูลเป็นฐานจัดสรร ทรัพยากรระดับประเทศ และ พัฒนา predictive model
Caregiver System	ระบุรายชื่อผู้ดูแลในพื้นที่ และ ฝึกอบรมเบื้องต้นร่วมกับ รพ. สต.	จัดทำหลักสูตรและระบบ รับรอง caregiver/Para PD ร่วมกับกระทรวงแรงงาน	พัฒนาเป็นระบบกำลังคน ชุมชนเต็มรูปแบบ (community caregiver system)
Community Health Workforce	เสริมบทบาท อสม. ในการ ติดตาม CAPD รายครัวเรือน	เชื่อม อสม. กับระบบ care manager และกำหนดหน้าที่ ชัดเจน	พัฒนาเครือข่ายกำลังคนชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของระบบสุขภาพ ชัดเจน
Transport System	จัดรถรับส่งผู้ป่วยกลุ่ม เปราะบางโดย อปท. ตามคำ ร้อง	ตั้ง district dispatch ระดับ อำเภอ เชื่อมข้อมูลนัดหมาย	พัฒนา transport system แบบ risk-based ระดับ จังหวัด
Waste Management	เริ่มจัดจุดรวบรวมขยะติดเชื้อ ในชุมชน	จัดระบบเก็บขยะ CAPD แบบ cluster ระดับ อปท./อำเภอ	พัฒนาเป็นระบบบริการ สาธารณะถาวรระดับจังหวัด
Local Government Integration	จัดทำทะเบียนผู้ป่วย CAPD ร่วม รพ.สต.-อปท.	อบจ. เริ่มวางแผนบริการร่วม (รถ ขยะ ผู้ดูแล)	อบจ. เป็น system integrator เต็มรูปแบบ
Financing Mechanism	ใช้กองทุนสุขภาพท้องถิ่น สนับสนุนบริการพื้นฐาน	ทดลอง co-financing (สปสช. + อปท.) สำหรับ caregiver และ transport	พัฒนา blended fund เชื่อม หลายกองทุน
Governance Structure	ตั้งคณะทำงาน CAPD ระดับ อำเภอ/จังหวัด	กำหนดบทบาท สสอ. เป็น dispatch / อบจ. เป็น integrator	จัดตั้ง CAPD Ecosystem Governance ระดับประเทศ

กิจกรรม	ระยะที่ 1: Quick Wins	ระยะที่ 2: Build	ระยะที่ 3: Scale
Service Protocols	กำหนดแนวทาง red flag และ การตอบสนองใน รพ.สต.	ใช้ protocol เดียวกันทั้ง อำเภอ/จังหวัด	กำหนดเป็น national standard
Capacity Building	ฝึกอบรมทีม รพ.สต. และ core team	Train-the-trainer ระดับ จังหวัด	พัฒนาระบบอบรมต่อเนื่อง ระดับประเทศ
Legal & Policy Alignment	ออกแนวทางการใช้ข้อมูลและ บริการภายใต้ PDPA และ กฎหมายท้องถิ่น	ปรับระเบียบการใช้จ่ายเงินร่วม (co-funding guideline)	ปรับ policy ระดับประเทศ รองรับ ecosystem model
Ecosystem Platform (Non-IT core)	เริ่มใช้ข้อมูลร่วมในการ ตัดสินใจในพื้นที่	เชื่อมข้อมูล-คน-บริการใน ระดับจังหวัด	พัฒนาเป็น platform ระบบ นิเวศระดับประเทศ

7). Stakeholders & Roles - ผู้มีส่วนได้เสียและบทบาท

หน่วยงาน / กลุ่ม	บทบาทหลักในการขับเคลื่อน	ความท้าทายที่ต้องจัดการ
กระทรวงสาธารณสุข (สธ.)	กำหนดมาตรฐานบริการ CAPD Co-Care และแนวทางการดูแลเชิงรุกใน ชุมชน กำกับคุณภาพระบบบริการ และ เชื่อมโยงกับหน่วยบริการทุกระดับ	โครงสร้างยังเน้นบริการในโรงพยาบาล ทำให้การขยายไปสู่บ้านยังไม่เป็นระบบ
สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)	จัดกลไกการเงิน สนับสนุนบริการนอก สถานพยาบาล เช่น การเยี่ยมบ้าน การ ดูแลผู้ป่วยต่อเนื่อง และ co-financing ร่วมกับท้องถิ่น	สิทธิประโยชน์ยังเน้น facility-based care และงบประมาณแยกส่วน
กระทรวงมหาดไทย (มท.)	กำกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ สามารถจัดบริการสาธารณสุข เช่น รถ รับส่งและขยะติดเชื้อในชุมชน	บทบาทด้านสุขภาพยังไม่ชัดเจน และ ขาด guideline สำหรับ CAPD
กระทรวงแรงงาน	พัฒนาระบบผู้ดูแล (Caregiver System) และการรับรองสมรรถนะ ผู้ดูแลในชุมชน	ยังไม่มีระบบรองรับ caregiver เป็น กำลังคนในระบบสุขภาพอย่างเป็นทางการ
กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (DE)	สนับสนุนโครงสร้างข้อมูลและการ เชื่อมโยงระบบข้อมูลสุขภาพ	ระบบข้อมูลกระจายและไม่เชื่อมกับ การปฏิบัติจริง
กระทรวง อว. / หน่วยงานวิจัย	สนับสนุนองค์ความรู้ การออกแบบ โมเดล และการประเมินผลระบบ	งานวิจัยยังไม่เชื่อมกับการนำไปใช้เชิง นโยบายอย่างต่อเนื่อง
องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.)	ทำหน้าที่เป็น System Integrator ระดับจังหวัด เชื่อมงบประมาณ บริการ	ยังไม่มี mandate ชัดเจน และขาด เครื่องมือเชื่อมข้อมูล

หน่วยงาน / กลุ่ม	บทบาทหลักในการขับเคลื่อน	ความท้าทายที่ต้องจัดการ
	และข้อมูล จัดระบบขยะและ transport แบบ cluster	
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.)	กำกับคุณภาพบริการ วางแผนระบบระดับจังหวัด และเชื่อมหน่วยบริการ	การทำงานยังแยกจากระบบท้องถิ่น
สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ (สสอ.)	เป็นศูนย์ประสานงาน (Coordination/Dispatch) เชื่อม รพ. สต. โรงพยาบาล และ อปท.	ไม่มีบทบาทสั่งการอย่างเป็นทางการ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)	จัดบริการสาธารณะ เช่น รถรับส่ง ขยะ ติดเชื้อ และสนับสนุนผู้ป่วยในพื้นที่	ขาดข้อมูลผู้ป่วยและความชัดเจนด้านอำนาจหน้าที่
โรงพยาบาลแม่ข่าย	ให้การรักษาเฉพาะทาง กำหนด clinical protocol และรับส่งต่อ	ข้อมูลจากบ้านไม่เชื่อมโยง ทำให้ตอบสนองล่าช้า
รพ.สต. (Primary Care Unit)	ทำหน้าที่ Care Manager ติดตามผู้ป่วยในพื้นที่ เชื่อมข้อมูลจากบ้านสู่ระบบ	ขาดกำลังคนและเครื่องมือในการทำ proactive care
PD Nurse / Case Manager	ประสานการดูแลผู้ป่วย วางแผนการรักษา และติดตามผล	ภาระงานสูง และขาดระบบสนับสนุน
อสม. / Caregiver / Para PD	เป็น frontline ในการดูแลผู้ป่วยในบ้าน ติดตามอาการและแจ้งเตือน	ไม่มีระบบสนับสนุนและไม่มีสถานะชัดเจนในระบบ
ผู้ป่วย CAPD และครัวเรือน	เป็น End User และแหล่งข้อมูลหลักของระบบ รายงานอาการและดำเนินการดูแลตนเอง	ภาระสูง ขาดความรู้และระบบสนับสนุน

8). Expected Outcomes - ผลลัพธ์และประโยชน์ที่คาดหวัง

8.1 ผลลัพธ์ทางคลินิก (Clinical Outcomes)

การพัฒนาระบบ CAPD ในรูปแบบระบบนิเวศบริการสาธารณสุข จะทำให้การดูแลผู้ป่วยเปลี่ยนจากการตอบสนองเมื่อเกิดภาวะแทรกซ้อน ไปสู่การดูแลเชิงรุกที่สามารถตรวจจับและจัดการความเสี่ยงได้ตั้งแต่ระดับครัวเรือน ส่งผลให้ผลลัพธ์ทางคลินิกและคุณภาพการดูแลดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ดังนี้

- สามารถตรวจจับความเสี่ยงของผู้ป่วยได้ตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ผ่านข้อมูลจากชีวิตจริง เช่น อาการผิดปกติ การไม่ร่วมมือในการใช้ยา และภาวะโภชนาการ
- ลดภาวะแทรกซ้อนที่ป้องกันได้ เช่น การติดเชื้อจากการสำงไต (peritonitis) และภาวะแทรกซ้อนจากการดูแลไม่ต่อเนื่อง
- เพิ่มความต่อเนื่องของการรักษา (continuity of care) จากการเชื่อมการดูแลระหว่างบ้าน ชุมชน และโรงพยาบาล
- ลดการหลุดออกจากระบบ CAPD (dropout) เนื่องจากมีการติดตามและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง
- เพิ่มศักยภาพของผู้ป่วยและผู้ดูแลในการดูแลตนเอง (self-management) จากการมีระบบสนับสนุนที่

ชัดเจน

- ลดภาระทางจิตใจและความไม่แน่นอนของผู้ป่วยและครัวเรือน เนื่องจากมีระบบตอบสนองเมื่อเกิดปัญหา
- ทำให้การดูแลเปลี่ยนจาก episodic care ไปสู่ continuous and proactive care ที่มีบ้านเป็นศูนย์กลาง

8.2 ผลลัพธ์ต่อระบบบริการและการจัดการภาครัฐ (System & Governance Outcomes)

การพัฒนาระบบนิเวศ CAPD จะส่งผลต่อระบบสุขภาพในภาพรวม โดยเฉพาะด้านต้นทุน ประสิทธิภาพ และคุณภาพบริการ ดังนี้

- ลดต้นทุนการรักษา Peritonitis ต่อ Episode (~15,000–80,000 บาท) หากลด 500 Episodes/ปี คิดเป็นการประหยัด 15-40 ล้านบาท/ปี
- ลดการ Dropout ไปสู่ Hemodialysis (ต้นทุนสูงกว่า CAPD 3–5 เท่า ต่อปี) ช่วยประหยัดงบประมาณ สปสช. อย่างมีนัยสำคัญ - โดยเฉพาะเมื่อ LTC ปฏิรูปแล้ว ผู้ป่วย CAPD เข้าถึงการสนับสนุนได้มากขึ้น
- CAPD Co-Care ลดภาระ Caregiver: ผู้ดูแลมีระบบสนับสนุนจาก Para PD และ อสม. ลดภาวะล้าที่พบสูงในการวิจัยภาคสนาม
- อบจ. สามารถวางแผน Non-medical Support Services ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ขยะติดเชื้อ, รถรับ-ส่ง, ปรับปรุงบ้าน) เมื่อมีฐานข้อมูล GIS และ Risk Score ของผู้ป่วยในพื้นที่
- พัฒนา TRC-IG เป็น National FHIR Standard ที่นำไปประยุกต์กับโรคเรื้อรังอื่นได้ในอนาคต สร้าง Return on Investment ระยะยาว
- สร้างต้นแบบระบบนิเวศข้อมูลสุขภาพดิจิทัลระดับจังหวัด ที่สอดคล้องกับบริบทการกระจายอำนาจของไทย และสามารถ Scale ข้ามจังหวัดได้โดยไม่ต้องสร้างโครงสร้างใหม่

8.3 ผลลัพธ์ต่อชุมชนและท้องถิ่น (Community & Local System Outcomes)

การพัฒนา CAPD ในรูปแบบระบบนิเวศบริการสาธารณสุข จะสร้างผลลัพธ์ที่สำคัญต่อระดับชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นแกนหลักของการดูแลในชีวิตจริง ดังนี้

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถพัฒนาบทบาทจาก “ผู้สนับสนุนทั่วไป” ไปสู่ “ผู้จัดบริการสาธารณสุขเชิงสุขภาพ” โดยมีข้อมูลผู้ป่วยเป็นฐานในการวางแผน เช่น การจัดการขยะติดเชื้อ การจัดการรับส่ง และการสนับสนุนครัวเรือน
- เกิดระบบ “ผู้ดูแลชุมชน (Community Caregiver System)” ที่มีการฝึกอบรม รับรองสมรรถนะ และมีค่าตอบแทน ทำให้การดูแลไม่ขึ้นอยู่กับความเสียสละส่วนบุคคล และลดภาระของครัวเรือน
- เพิ่มศักยภาพของ อสม. และเครือข่ายชุมชนให้เป็น frontline ของระบบสุขภาพ โดยสามารถเชื่อมข้อมูลและตอบสนองต่อความเสี่ยงได้จริง
- ลดภาระค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ทั้งด้านการเดินทาง การจัดการขยะ และค่าใช้จ่ายนอกสิทธิ ทำให้เกิดความเป็นธรรมในการเข้าถึงบริการ
- ทำให้เกิดระบบบริการในชุมชนที่สามารถตอบสนองผู้ป่วยรายบุคคล (person-centered service) มากกว่าการให้บริการแบบทั่วไป
- ส่งเสริมความเข้มแข็งของระบบท้องถิ่น โดย อบจ. และ อบต. สามารถใช้ข้อมูลในการบริหารจัดการทรัพยากรและวางแผนบริการอย่างมีประสิทธิภาพ
- พัฒนาโครงสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ ทำให้เกิด “ระบบนิเวศบริการ” ที่สามารถขยายไปใช้กับกลุ่มผู้สูงอายุและโรคเรื้อรังอื่นได้

9). Risk & Mitigation - ความเสี่ยงและมาตรการรับมือ

ความเสี่ยง	ระดับ	ผลกระทบที่อาจเกิด	มาตรการรับมือ
การต่อต้านการเปลี่ยนแปลงของระบบ (Resistance to Change)	สูง	หน่วยบริการและท้องถิ่นไม่ยอมรับบทบาท ระบบ Co-Care ไม่เกิดจริง	ใช้ Change Management ระดับจังหวัด สร้าง “ทีมแกนนำ (Champion)” ใน รพ.สต. อบจ. และ สสอ. และออกแบบระบบร่วมกับผู้ปฏิบัติ (Co-design)
ความไม่พร้อมของผู้ป่วยและผู้ดูแล (Digital/Health Literacy Gap)	สูง	ผู้ป่วยไม่สามารถรายงานข้อมูลหรือดูแลตนเองได้ ทำให้ข้อมูลขาด	ใช้ช่องทางง่าย เช่น LINE/Voice/Proxy Entry ผ่าน อสม. และ caregiver พร้อมอบรมแบบ practical
การตีความ PDPA และความกังวลด้านข้อมูล	สูง-กลาง	หน่วยงานไม่กล้าใช้ข้อมูล ทำให้ระบบไม่เชื่อมโยง	จัดทำ Data Sharing Guideline ระดับจังหวัด ใช้ consent model และกำหนดบทบาท DPO ชัดเจน
ระบบข้อมูลไม่เชื่อมโยง (Interoperability Gap)	กลาง	ข้อมูลกระจัดกระจาย ใช้ส่งการไม่ได้	ใช้แนวทาง phased integration เริ่มจาก minimum dataset และ dashboard ระดับจังหวัดก่อน ไม่รอรระบบสมบูรณ์
ขาดกำลังคนในชุมชน (Caregiver Shortage)	สูง	ภาระตกที่ครัวเรือน ระบบล่มในระยะยาว	พัฒนาระบบ caregiver ผ่านกระทรวงแรงงาน + สหกรณ์/วิสาหกิจชุมชน พร้อมค่าตอบแทนจากกองทุน
งบประมาณไม่เชื่อมโยง (Fragmented Financing)	สูง	มีข้อมูลแต่ไม่มีบริการ หรือมีงบแต่ใช้ไม่ตรงจุด	ใช้ co-financing ระหว่าง สปสช. + อปท. + กองทุนสังคม และพัฒนา blended fund
อปท. ไม่มั่นใจบทบาทหลังถ่ายโอน	กลาง	ไม่กล้าจัดบริการ เช่น ขยะ/รถ	ออก guideline จาก มท. กำหนดขอบเขตบริการ CAPD ชัด และทำ sandbox ในจังหวัดนำร่อง
ระบบรถรับส่งไม่ต่อเนื่อง	กลาง	ผู้ป่วยขาดนัด การรักษาไม่ต่อเนื่อง	ตั้ง district dispatch ใช้ข้อมูลนัดและ risk ในการจัดรถ
การจัดการขยะติดเชื้อไม่เป็นระบบ	กลาง	เสี่ยงต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม	พัฒนา cluster waste management ระดับ อปท./อบจ. พร้อมมาตรฐาน
ภาระงานบุคลากรเพิ่มขึ้น	กลาง	ระบบไม่ยั่งยืน บุคลากรต่อต้าน	ใช้ task shifting (Para PD, caregiver) และจ่ายค่าตอบแทนตามบทบาท
ไม่มีเจ้าภาพระบบ (System Owner Gap)	สูง	ระบบไม่เชื่อมโยง ทำงานแยกส่วน	กำหนด อบจ. เป็น system integrator ระดับจังหวัด และตั้ง governance structure ชัดเจน

ข้อสรุปสุดท้าย: ความเสี่ยงของการพัฒนาระบบ CAPD ไม่ได้อยู่ที่เทคโนโลยีหรือเครื่องมือเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากความไม่พร้อมของระบบนิเวศโดยรวม โดยเฉพาะการเชื่อมโยงระหว่างกำลังคน งบประมาณ และอำนาจหน้าที่ของหน่วยงาน หากไม่จัดการความเสี่ยงดังกล่าว ระบบจะไม่สามารถเปลี่ยนจากการดูแลแบบตอบสนองไปสู่การดูแลเชิงรุกได้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ความเสี่ยงส่วนใหญ่สามารถบริหารจัดการได้ผ่านการดำเนินงานแบบค่อยเป็นค่อยไป (phased implementation) การกำหนดบทบาทเจ้าภาพระบบที่ชัดเจน การใช้กลไกงบประมาณร่วม และการพัฒนากำลังคนในระดับชุมชน ซึ่งจะช่วยให้การเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบบนิเวศบริการสาธารณะสามารถเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน